

A napló Mészöly Miklós írásművészetében

„Ötven-száz év múlva a legbanálisabb tény is izgalmassá lesz; ami szürkévé teheti őket, a közpszerű irodalom. Bármilyen emlékirat, önéletrajz, napló, krónika időállóságával csak a kor néhány remekműve versenyezhet. Szophoklészsal a rabszolgá feljegyzései.”

(Mészöly, 1993, 290. o.)

A fenti Mészöly-idézet jól rávilágít arra az eddig kevésbé tárgyalt tényre, hogy a napló műfaja mennyire meghatározza Mészöly gondolkodásmódját, írásművészetét. A problémafelvetés azért is indokolt, mivel mind a szépirodalmi művekben, mind az esszéiben, mind pedig a Műhelynaplókban (Mészöly, 2007) felbukkannak ennek a műfajnak az utalásai. Ugyanakkor az életmű naplókra vonatkozó hivatkozásait végigtekintve fontos megállapítani azt is, hogy ez nemcsak a hagyományos műfaji értelemben vett, vagyis a biográfiai kategóriát fedi le, hanem Mészöly sokkal tágabb jelentésben használja, ugyanis naplónak nevezi az alkotói munkához készített feljegyzéseket, előmunkálatokat is, hivatkozik például Bergson vagy Camus ilyenfajta naplóira.

Ennel értelmében indokolt az is, hogy a Műhelynaplók címet adták a kiadásra előkészítő szerkesztők (Thomka Beáta és Nagy Boglárka) az alkotói munkát előkészítő feljegyzéseket tartalmazó füzeteknek, melyeket Mészöly sokszor csak Kijegyzések címmel látott el. Ezek a kijegyzések, illetve maga a kötet a naplóművek közül természetesen elsősorban műhelynaplóként olvasható, de sok esetben még egy harmadik változatnak, azaz olvasónaplónak is tekinthető, hiszen a Mészöly által olvasott művek szó szerinti kijegyzetelését is tartalmazza.

Vagyis a naplóra való hivatkozásokat végigtekintve az tapasztalható, hogy három változata fordul elő az életműben: személyes naplóra, olvasónaplóra, illetve műhelynaplóra utal ez a megnevezés. Mindhárom naplóművet közös jegye, hogy személyességet tükröznek, hiszen még az olvasónapló is – bár közvetetten módon, de – az egyén intellektusáról, érdeklődéséről ad személyes információkat.

Tehát túllépve a hagyományos műfaji kategórián, a tanulmány ebben a kibővített jelentésében vizsgálja az elméleti írások, a szépirodalmi szövegek, majd a *Műhelynaplók* alapján, hogy hogyan határozta meg a napló műfaja az életművet, hogyan alakul e műfaj mentén a Mészöly-corpus.

Az író elméleti, filozofikus írásait vizsgálva elsőként, feltűnő tapasztalat, hogy többször felbukkan a napló témája, sőt a naplók iránti vonzódását is megmagyarázza egy konkrét példával *A pille magánya* című kötetben:

„A naplók varázsa. Újra kezembe kerül Jósika Naplója. Személyes, tiszteletlen, elfogult, szókimondó, frivol, rosszmájú, nagyvonalú, érzékeny, tárgyilagos, pletykás, bölcs, ostoba stb. Elragadó. Élő-lélegző nyelv, szellemes és találékony stílus. Ma: archaizáltan modern. Így lett túlélő ez a szöveg. Csak mikor irodalmat akar írni és felnyújtózni a mintakép prózaíró óriások mellé, az aktuálisnak érzett próza-módi mellé... – Hát nem. De egyúttal örök-szomorú hazai modell is: mint igényes torzóság és másodlagosság.” (Mészöly, 1989, 80. o.)

Hosszasan beszél a naplókról a *Párbeszédkísérlet* című interjúkötetben is, egyúttal azt is megindokolja, hogy miért pont a Jósika-napló emelkedik ki napló olvasmányai közül:

„[...] a magyar Jósika egy teljes életen áltatta magát azzal, hogy nyugati imágók nyomán akart magyar regényeket írni. Ékesen bizonyítja ezt az emigrációban fogant kései naplója, amelyben akár a szárnyas lovak, szabadjára engedi magát, és spontán rosszindulattal, felvágott nyelvvel, az élet egyszerre lemondó és feltámasztó energiájával bámulatos stílusban vall az életről. A fő műve! Fantasztikus....

Ehhez társítva: apámék megvették, ezért nagyon korán, kamaszkoromban kezembe került az Erdély öröksége. Erdélyi emlékirók Erdélyről naplóorozat, s elképesztő világra bukkantam benne.” (Mészöly, 1999, 179. o.)

A szépírók naplóira hivatkozva külön kiemeli még az öreg Tolsztojt, aki arról ír e személyes vallomásában, hogy új programot hirdet meg, mivel nem érzi elég hitelesnek önmagát. Arra törekszik, hogy leásson a pontosság legaljára, hogy megszülethessen a legtárgyilagosabb, de még mindig a szubjektív műfaj kategóriájába sorolható napló. Amikor pedig Dosztojevszkij csodálatos önéletrajzára és naplójára hivatkozik, szintén az objektív érzékelés művészi gyakorlását emeli ki. E két író útja Mészöly számára is követendő.

Érdekes annak a kérdésnek a körüljárása, hogy miért fontosak számára ezek a hétköznapi szövegek, szubjektív vallomások. A magyarázat Mészöly erős történelmi érdeklődése, aminek következtében a személyes naplókban a történelem egy olyan érdekes lenyomatát véli felfedezni, melyet fontosabbnak és megbízhatóbbnak tart a történelemkönyveknél, hiszen a névtelenek emlékezete őrizhet meg felbecsülhetetlen ismeret- és tényanyagot. Erre döbben rá – saját bevallása szerint –, amikor a múlt korok spontán feljegyzéseit, naplóit, családi levelesládáit, a helytörténeti levéltárak anyagait tanulmányozza. Viszont arra a belátásra jut, hogy a mai kor már nem kedvez a Tolsztoj által is meghirdetett szubjektív tárgyilagosság és elfogultság spontán rögzítésének. A múltról szerinte csak úgy lehetne reális képet kapni, ha ezeket a névtelen feljegyzéseket tanulmányoznánk, ezért Mészöly gondolkozik annak lehetőségén, hogy a személyes múlt ismeretanyaga kollektív ismeretanyaggá váljék. Ezt egy olyan újság létrehozásával képzei megoldani, „melyek anyagát kizárólag az egykorú események begyűlt leírásaiból, felidézésekből válogatnák ki: emlékezés, napló, levél stb formájában.” Ennek a vállalkozásnak, elképzelésnek viszonylag hosszas leírását adja az *Egy jövőndő nemzettudat felé* című írásában (Mészöly, 2003, 98–99. o.).

Ezek az információk rávilágítanak az ilyen feljegyzések iránti vonzódás, érdeklődés okaira. Így érthető lesz, hogy ezek a „talált szövegek” miért válnak sokkal hitelesebbé és valószerűbbé számára, mint bármely más információk. Ez érezhető Mészöly írásművészetében is; jó példája ennek az édesanyja halála után annak jegyzetfüzetében talált mondat, melynek szépsége – saját bevallása szerint – annyira megragadja, hogy beépíti az egyébként is önéletrajzi elemekből építkező *Anyasírató* című novellájába: „Végtelen az én árvaságom, magamból kell mindent kiánsnom.”

Mészöly Miklós ilyenfajta személyes, biográfikus naplót nem vezetett, viszont munkamódszerére jellemző az állandó jegyzetelés: naplóinak nagyon sokszor adja a feljegyzések, kijegyzések címet. A nemrégiben kiadott *Műhelynaplók* megnyitják az utat Mészöly írásművészetére felé, hiszen sokszor kijelölik gondolkodásának útjait, és bepillantást engednek munkamódszerébe, a kötet bejegyzéseit vizsgálva pedig lényeges követ-

kezetésekre juthatunk. Szembeötlő tapasztalat például a tárgyszerű bejegyzések nagy száma, sokszor katalógusok egész sora olvasható: személynevek, földrajzi nevek, foglalkozások felsorolása, könyvészeti adatok stb.

Tapasztalható ez a mechanizmus, vagyis a tényekre fókuszálás a kutatás egy másik aspektusából is, ugyanis a szekszárdi emlékházban lévő Mészöly-könyvtárban kutatva, s a könyvek egy részét szinte egyesével végiglapozva, ugyanez a jelenség figyelhető meg: könyveiben nagyon sokszor a neveket, adatokat, illetve a könyvek bibliográfiai hivatkozásait emeli ki aláhúzással. Ezt aényt nem ismerve, a *Műhelynaplók* rengeteg könyvészeti bejegyzése láttán azt hihetnénk, hogy Mészöly összegyűjtötte az adott téma szakirodalmát (például Budapest története), így viszont rá kell jönnünk, hogy jó filológiai érzékkel egyetlen könyv adatait, hivatkozásait másolta ki.

A *Műhelynaplók* rengeteg könyvészeti adata között szerepel például Bónis György *Buda és Pest bírósági gyakorlata a török kiűzése után 1686–1708* című könyvének hivatkozása a *Műhelynaplók* 468–469. oldalán, a 7. naplóban. Ennek a könyvnek a névmutatója köszön vissza szinte teljes egészében a *Műhelynaplók* egy későbbi helyén, a 11. naplóban a 780–785. oldalon. Vagyis Mészöly az egész könyvből csak a névmutatót használta fel, ezeknek a neveknek a többsége pedig beépül műveibe, sőt többször is előfordulnak az életműben.

Ha példaként naplót említünk, akkor mindenféleképpen szót érdemel Horváth István *Mindennapi [Pest–budai naplója] (1805–1809)* című írása, melynek részleteit Mészöly hosszasan kimásolta, viszont ebből a naplóból csupán egyetlen információt épített be a műveibe: Horváth István anyjának, Tompos Annának nevét, aki a *Pannon töredék* című mű főszereplőjeként jelenik meg az életműben. Vagyis ebben az esetben is a név került be a saját szövegébe a hosszas cselekmény-kijegyzetelés ellenére.

A sok hasonló példa arra enged következtetni, hogy Mészöly sok esetben konkrét adatokból, tulajdonnevekből, tárgyakból indul ki, és ezekből építi fel a szöveget.

Vizont ezek az elemek, részletek a Mészöly-műbe kerülve már másként funkcionálnak, már nyelvi logika szerint működnek. Hasonlókat mond Mészöly (1999, 67. o.) az interjújában: „A művészethez úgy kell a valóságmag, mint létezéshez az anyag...”

„Egy napon hirtelen rájöttem, hogy minden egyes tárgynak, minden egyes ábrázolatnak mögöttes értelme van. Bárhová nézek, semmi sem pontosan az, aminek látszik. Csupán azzal a kiegészítéssel, ahogy én ránézek, ahogy én az ablakomat, az értelmemet rányitom... azon a napon jöttem rá, hogy szabad és lehet a szavakat – s egyáltalán: bármit, saját magamat is – úgy használni, hogy a használattal túlmutasson a maga pillanatnyiságán... a nyersanyag belső térképe iránti érdeklődésem idézte elő bennem – pontosabb megnevezés híján – a fejlődési megfordítottságot. Az induló írónak ugyanis az a gesztusa, hogy a közvetlen élményeit visszaadja... Velem nem ez történt.” (Mészöly, 1999, 62–63. o.)¹

Érdekes annak a kérdésnek a körülménye, hogy miért fontosak számára ezek a hétköznapi szövegek, szubjektív vallomások. A magyarázat Mészöly erős történelmi érdeklődése, aminek következtében a személyes naplókban a történelem egy olyan érdekes lenyomatát véli felfedezni, melyet fontosabbnak és megbízhatóbbnak tart a történelem-könyveknél, hiszen a névtelenek emlékezte őrizhet meg felbecsülhetetlen ismeret- és tényanyagot. Erre döbben rá – saját bevallása szerint –, amikor a múlt korok spontán feljegyzéseit, naplóit, családi levelesládáit, a helytörténeti levéltárak anyagait tanulmányozza.

A *Műhelynaplók* anyagán végigtekintve szintén több hivatkozás olvasható különböző szerzők naplóira, emlékirataira. Említi vagy hivatkozik többek között Novalis, Kölcsey, Jósika, Balázs Béla, Splényi Béla, Ágai Adolf, Degré Alajos, Vadnai Károly, Stendhal, Keresztesi József naplóira, önéletírásaira. A felsorolás nem teljes, hiszen most nem cél az összes filológiai adat feltárása; az elsődleges kérdés az, hogy mi módon találkozunk szépirói munkamódszerében ezeknek a hatásaival, a konkrét naplók beépülésével, vagy esetleg a naplóírás vagy feljegyzéskészítés gesztusának megjelenésével, gyakoriságával az életműben.

A naplóírás gesztusa ugyanis a Mészöly-hősökre is jellemző, ők is vezetnek naplót, készítenek feljegyzéseket. Itt is többféle naplótípusra akad példa: a *Családáradás* Júliája a hagyományos értelemben vett naplót vezet; a *Magyar novella* szereplője, Dacó Eszter a gyerekkori memoárját írja meg naplóiban, illetve leveleinek első fogalmazványait írja bele, vagy olyan történeteket jegyez le, melyeket valamiért érdekesnek talál. Itt az önmegértés, a múlt idővel való szembenézés a motiváció. A naplóíró hős legszemléletesebb példája *Az atléta halálának* Bálintja, aki – Mészölyhöz hasonlóan – mintegy műhelynaplót ír, hiszen noteszeibe „pontosan feljegyezte, hogy melyik évben és hónapban milyen edzéseket folytatott, s milyen eredményeket ért el.” (*Mészöly*, 1998, 25. o.)

Hildi visszaemlékezése teljesebb képet ad Bálint tevékenységéről, és esetében is ugyanazokat a műveleteket láthatjuk, melyeket Mészöly is elvégzett a *Műhelynaplók*ban:

„Bálint nem hagyott hátra semmi olyan följegyzést, amelyben megfogalmazta volna gondolatait a hivatásáról. Csak eredmények, részidők, tréningtervezetek – ilyesmik szerepelnek naptári pontossággal a noteszaiban. De hogy érdekelték a különböző vallomások, azt abból is látom, hogy kivágott egyes sportújságokból cikkeket, interjúkat. Nurmiről egy egész borítékra valót találtam, például. És itt találtam meg azt a francia lapban megjelent nekrológot is, amelyet P. N.-ről írtak, miután 44-ben elpusztult. A lap facsimilében közölte egy noteszlap pár sorát; P. N. naplójából ez az egyetlen töredék maradt meg. A papírlapon táblázatos futássebesség-beosztás látható, négyszáz méterre, tervek összeállításához. [...] A noteszlap alsó harmada cakkosan megtépdesett, olvashatatlan. És ami a legfurcsább, az egész számsortáblázat két erőteljes vonallal át van húzva. S a lap szélén elmosódva ez áll: »Futottam VIII. 22-én, 18,25 h-kor, egyedül, szembesítés...« A nekrológ írója feltételelesen úgy egészítette ki ezt a csonka mondatot, hogy »szembesítés önmagammal«. Bálint meg aláhúzta pirossal.” (*Mészöly*, 1998, 158–159. o.)

Tehát a Mészöly-hős és Mészöly, az író ugyanúgy cselekszik: konkrét adatokról készítenek feljegyzéseket, érdeklődnek mások naplói iránt, kívágnak újságcikkeket, aláhúznak, bejelölnek információkat kész szövegekben.

A naplók szerepének és az idegen szöveg mészölyi működtetésének talán legszemléletesebb példája Krmann Dániel (1663-1740) evangélikus püspök naplójának beépülése Mészöly szövegébe. Krmann Dániel *Küldetéseim története* című naplójában XII. Károly svéd királyhoz tett 1708-1709-es diplomáciai utazását meséli el. A magyarországi lutheránusok segítségét célzó utazásból végül izgalmas kaland lett, Krmann részt vett többek között a híres poltavai csatában is. Thomka Beáta (2007, 65. o.) megjegyzései alapján tudható, hogy ez a könyv Mészöly birtokában volt, és aláhúzásokkal jelölte meg benne a számára fontos részeket, majd ezt a kevéssé ismert művet hivatkozás nélkül jegyzetelte ki a *Műhelynaplók*ba (*Mészöly*, 2007, 663–668. o.). A kötet szerkesztői viszont azonosították a forrást, ennek köszönhetően összevethető a Krmann-szöveg és Mészöly jegyzetei. Így megállapítható, hogy a kijegyzetelés a könyv teljes terjedelmére vonatkozik. Külön figyelemreméltó, hogy ebből a naplóból, szövegből Mészöly már nemcsak neveket, tárgyi adatokat használ fel, hanem főként a cselekményét veszi át és építi be a *Legyek, legyek – avagy az elmondhatóság határa* című írásába. Ha az előszövegnek tekintett művet végigolvassuk, további érdekes megfigyeléseket tehetünk Mészöly írásmódjára vonatkozóan: a *Műhelynaplók*ba kijegyzetelt szövegek egy része belekerül ugyan a *Legyek, legyek...* című írásba, viszont ezeken kívül nagy számban használ fel általa ki nem jegyzetelt, de szintén a könyvből származó részleteket is.

Krmann teljes naplójának ismeretében az is megállapítható, hogy a Mészöly-szöveg tulajdonképpen a 18. századi napló szövegének összeollózása, hiszen nagyon kevés benne a Mészöly által tett kiegészítés, ezek is jobbára csak a történetrészleteket összekapcsoló, átkötő szövegek. Viszont a mű címe már előre jelzi, hogy Mészölyt nem feltétlenül a konkrét események, az izgalmas diplomáciai út viszontagságai érdeklik, hanem maga az elmondhatóság ténye. A *Műhelynaplók* megjelenésével, a filológiai adatok ismeretében sok minden nyilvánvalóvá válik az egyébként nehezen érthetőnek tekintett szövegben, illetve rávilágít Mészöly gondolkodásmódjára és egyik jellemző munkamódszerére is. Ez a szöveg több változatban is él, mivel Mészölyre jellemző a szövegek állandó alakítása, átírása. Így a szöveg első kötetbeli megjelenése a *Sutting ezredes tündöklése* című kötetben (1987) nem azonos a két évvel későbbi, Mészöly által összeállított gyűjteményes kötetben, *A volt egyszer egy Közép-Európában* megjelent változattal. Sőt már befolyásolja a szöveg értelmezését az ebben a kötetben elfoglalt kompozíciós rendje is, hiszen az alcímben második epilógusként jelölve zárja az életmű egyik legjelentősebb kötetét.

Mindkét változatban egy archaikus nyelvezetű – a második kötetben már dőlt betűvel szedett – résszel kezdődik a szöveg:

„Egy vadász sokáig kergetvén egy madarat, a vadak megölték, esztendő múlva a madár a koponyára szállván innya, megborította. Mondják, az egyetlen szót kergette, mely mindig kisiklik. Végül az kezdte őt kergetni madár képiben, és rátalált.” (*Mészöly*, 1987, 49. o.)

Ez a szövegindítás első olvasásra talán nem érthető, de a címmel összefüggésben már sejthető, hogy az elmondhatóság problematikáját (elmondhatóság határa, szót kergetni) tematizálja.

Ez a rész nem a Krmann-napló töredéke, és bár sejthető, hogy ez is intertextus, a *Műhelynaplók* ennek a hatásos², de már sokat sejtető történetnek az eredetére nézve nem adnak útmutatót. A szöveg sikeres azonosítása viszont már az értelmezés útjait is kijelöli, hiszen ez a jelöletlen idézet valójában egy székely találós kérdés megfejtése Kriza János *Vadrózsák* című székely népi gyűjtéséből. Így már maga az intertextus műfaja is a nyelvi talányok, a nyelvi játékok, egy szöveg többféle megfogalmazásának problematikáját veti fel. Az előszöveg ismeretében az is nyilvánvaló lesz, hogy a második és a harmadik mondat („Mondják, az egyetlen szót kergette, mely mindig kisiklik. Végül az kezdte őt kergetni madár képiben, és rátalált.”) már nem Kriza gyűjtésének része, hanem Mészöly saját szövege. A találós kérdések jellemzője, hogy a feladvány és a megfejtés az azonos jelentés miatt felcserélhetők egymással³. Tulajdonképpen egy autopoétikus írásról van szó, ugyanis a Kriza- és a Krmann-szövegek beépülése között Mészöly (1987, 49. o.) felteszi az írásra vonatkozó saját kérdéseit is: „(Mondják, az egyetlen szót kergette, mely mindig kisiklik. Végül az kezdte őt kergetni madár képiben, és rátalált.) De mit mondjunk mi, helyette is?”

Vagyis az alcímben jelölt elmondhatóság határa válik most már súlyozottan, a jelöletlen idézetek, a nyelvi játék, illetve az explicit kérdésfeltevés által problémává. Az első szövegváltozatban ezt a kérdést újabb Kriza-idézetek követik, melyekre szintén nincs hivatkozás a *Műhelynaplók*ban. Ezek a nevek a *Vadrózsák* tájszótárából, illetve névjegyzékéből származnak, többségükben keresztnevek, állatnevek.

A *Vadrózsák* szöszedetének szinte rituális sorolása feltételez valami szavaknak tulajdonított mágikus erőt, melyet megerősít a felsorolás záró mondata: „majd a halottak hosszú sora, kiket a szó sem támaszt föl” (*Mészöly*, 1987, 50. o.). Az ezt követő felsorolásban viszont már nem a *Vadrózsák* szöszedeteit másolja ki, hanem már a *Műhelynaplók*ból ismerős nevekkel találkozhatunk: Sünigen Katalin, Radics Lukács, Organító Jakab, Ülej Ferenc. Ezeknek a neveknek egy része a *Műhelynaplók*ban közvetlenül a Krmann-napló jegyzetelése után következik, a pontos forrásukat eddig nem sikerült azonosítani, de feltehetőleg egy másik könyv névjegyzékének elemei. A nevek másik része

pedig egy későbbi, a 11. naplóban található művelődéstörténeti feljegyzésből, szintén egy névkatalógusból került a szövegbe. Ennek érdekessége, hogy ezek a nevek több műben is megtalálhatók, például Siraki Balthazar Péter neve több variációban a *Pannon töredékben*, Organitó Jakabé pedig a *Családáradásban*. A nevek harmadik fele a *Műhelynaplók 780–785.* oldalán található névsorból, szintén a 11. naplóból származik. Ezek a nevek a korábban már említett Bónis György-könyv névmutatójának kijegyzetelése, melyekből szintén nagyon sok nevet felhasznál más műveiben is.

Ezek alapján sejthető, hogy a Mészöly-életműre sokkal inkább jellemző az intertextualitás, mint azt korábban feltételezték. Bár a szakirodalom eddig is nagy hangsúlyt helyezett a szövegköziségre, ez a példa nyilvánvalóvá teszi, hogy több szöveg mögött kellene idegen eredetet sejtteni, mint azt korábban hittük, hiszen az olvasóközönség előtt olyan kevésbé ismert szövegeket hoz mozgásba, mint például Krmann Dániel naplója.

Visszatérve a *Legyek, legyek – avagy az elmondhatóság határa* című írására, a katalógusszerű részt azzal zárja: „De legyen elég ennyi.” Innentől kezdve összeér a két szöveg-változat, hiszen csupán ez a népi gyűjtés, illetve műhelynaplókbeli rész maradt ki a későbbi *Volt egyszer egy Közép-Európa*-beli szövegből. A következő részek már a Krmann-napló összevágásai, melyet a következő mondat vezet be: „Az az igazság, hogy ...”

A Mészölyre jellemző írásmód, az átvételek funkciójának vizsgálatakor fontos az a tény, hogy a beépülő idézetek nem követik az eredeti napló kronológiáját, sőt több helyütt átírásokra figyelhetünk fel. Ezek az átírások nem csupán annyit jelentenek, hogy a Visztula helyett Danubius szerepel a szövegben, hiszen a cselekményt is jelentősen átalakítja. Vagyis nem feltétlenül maga az olvasott történet érdekli, hanem létrehoz belőle egy személyes olvasatot. Éppen ezért a Krmann-naplóhoz képest látszólag ok-okozati összefüggések nélkül épülnek egymásra a történettöredékek, viszont ezekből a fragmentumokból Mészöly egy másik történetet

épít fel, a történetrészeket ugyanis úgy válogatja, hogy a halál és a pusztulás tematizálódjék bennük (kivégzés, temetés, halál). Közvetoldásai általában ezeknek kommentálásai: „mindezek igaz prédikációra csábító történületek, noha azért van ellenvélemény; mindenesetre nagy ajándék, hogy; mindazonáltal örülünk, hogy; de van más értesülés is; addig se felejtjük azonban”.

A Krmann Dániel naplójában is olvasható metapoétikus részeket Mészöly szintén átveszi, ugyanakkor át is alakítja: „Nem sokat törődöm vele, hogy mit szól majd az, aki egyszer véletlenül ráakad erre az írásra, melyet csupán a hozzám közelállók számára vettem papírra...” – írja Krmann (1984, 27. o.). Mindez Mészöly átgondolásában, mintegy összefoglalásként a következőképpen hangzik:

„Ámde bennünket kevésbé érdekel, hogy mit szólnak majd azok, akiknek egyszer kezébe kerül ez az írás, melyet kizárólag azért vetünk papírra, hogy érzékeltessük egy lappangó történet természetét, amelyről nincs tudomásunk. Hisz az ilyesmi úgyszólván kockázat nélkül. Hisz még az is lehet, hogy gyilkolni kell érte. Az első nyomjelre július 17-én, Illés napján bukkanunk...” (*Mészöly*, 1987, 53. o.)

Ebben a változatban már felismerhető a jellegzetes mészölyi stílus, sőt a többes szám első személyben megszólaló elbeszélő – Mészölyre jellemzően – nyomozó szerepében tűnik fel. Az, hogy Mészöly a történelemben is a személyeset keresi, abban nyilvánul meg, hogy műveiben az elbeszélő gyakorta tanúként vagy krónikási pozícióban tűnik fel. Ennek másik tematizálódása egy szintén Krmanntól származó, de Mészöly által átalakított idézetben lelhető fel:

„Csak mi, szerencsétlenek, vándorok és krónikások nem tehetünk így, fáradhatatlanul tovább kell nyomoznunk, csörtetnünk, némiképp hasonlatosan az ugrádozó, táncoló bábukhoz, melyek képesek ugyan a játékkukkal mindenféle érzelmet, örömet, haragot kifejezni, durva esküvői komédiákba belekeveredni, táncot ropni, míg a halál emberfeletti figurája meg nem jelenik, s le nem teríti valamelyik ész nélkül ugrádozó bábúatársunkat, bennünket meg megrémiszt és szétugraszt, noha egyesek szerint valamennyiünket papírvékony függöny mögül irányítanak felülről, láthatatlan szálakon le-föl húzgálnak. Csakhogy az se segít, ha tudjuk ezt, mert mi végre és mi haszonnal tudjuk, ha még azt sem vagyunk képesek átlátni, mi minnek a következése...” (Mészöly, 1987, 60–61. o.)

Ebben a szövegrészben Krman Dániel bábelőadásról szóló beszámolóját Mészöly más összefüggésbe helyezi, hiszen a nyomozói, krónikási szerepben jelentkező elbeszélő válik bábbá, méghozzá a létezés bábjává.

A szöveg részletesebb elemzésétől most eltekintve, a mű zárását nézve az látható, hogy a címben szereplő legyenek tömeges pusztítása szintén más értelmet kap, mint Krmannál:

„Vajon ami egy ilyen tömeggyilkosság maradványainak eltakarítása után a színpadon marad, már csakugyan elnyeri a jogot, hogy remeklésnyi csillagképpé legyen a kitisztult firmamentumon – mi pedig kibetűzhető írásként, elmondható történetként papírra vessük?” (Mészöly, 1987, 63. o.)

Ebből a Mészöly-féle Krman-olvasatból az derül ki, hogy miként válhat egy lapangó történetből elmondható, papírra vethető történet, vagyis, amint a záró sorokban elhangzik, műalkotás: „Hirtelen egy villámsújtott fa különül el a tájtól: roncs, leegyszerűsített, mozdulatlan. Sűrítetten forma és önmaga. Mint egy műalkotás. Nem él.” (Mészöly, 1987, 64. o.)

A Krman-napló Mészöly írásművészetébe való beépülésének tanulságait végigtekintve szintén megállapítható, hogy az életművet nagy mértékben alakítják ezek a személyes, nem irodalmi szövegek. Sok esetben a történet valóságmagjait képezve építkezik az irodalmi mű ezekből a művelődéstörténeti dokumentumokból, míg a *Műhelynaplók* a jellegzetes mészölyi írói eljárásokra világítanak rá, izgalmas területet kínálva a Mészöly-kutatók számára.

Jegyzet

(1) Eszterházy Pétert is megragadja ez a felütés: „Álltam a könyvespolc előtt, odakeveredtem, s majdnem látatlanban levettem MM Sutting ezredes tündöklését, s majdnem látatlanban belelapoztam. Egy vadász sokáig kergetvén egy madarat, a vadak megölték, esztendő múlva a madár a koponyára szállván innya, megborította. Szinte megijedtem a mondattól, visszahőköltem, mint amikor mondjuk tornába hajol az ember. Ez a heves hatás, hűség ide vagy oda, meglepett, ennyire nem gondoltam mindig MM-re. Majd

összevissza lapozgatni kezdtem, belekaptam, továbbléptem, s mindenütt ugyanazt az elképesztő megmunkáltságot (és még többet) találtam. Te jó ég, sóhajtottam a könyvespolcra, mi minden kacatot, hevenyészett jópofáságot és komolykodást merünk prózában nevezni emellett!” (Eszterházy, 2003, 77. o.)

(2) A találós kérdés így hangzik: „Amíg éltem, éltél, mind utánam jártál. Hogy meghótál, megfogtál, mi hasznod van benne?” (Kriza, 1975, 282. o.)

Irodalom

Eszterházy Péter (2003): *A szabadság nehéz mámorra*. Magvető Kiadó, Budapest.

Kriza János (1975): *Vadrózsák*. Kriterion, Bukarest.

Krmann Dániel (1984): *Küldetésem története*. Európa Könyvkiadó, Budapest.

Mészöly Miklós (1987): *Legyek, legyek – avagy az elmondhatóság határa*. In: uő: *Sutting ezredes tündöklése*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

Mészöly Miklós (1989): I/B. Notesz. In: uő: *A pille magánya*. Jelenkor Kiadó, Pécs.

Mészöly Miklós (1993): I/B. Notesz. In: uő: *A tágaság iskolája*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest.

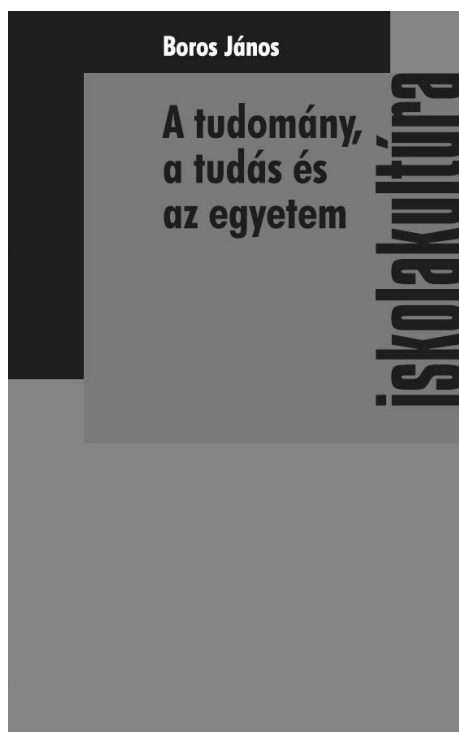
Mészöly Miklós (1998): *Az atléta halála*. Jelenkor Kiadó – Kalligram Könyvkiadó, Pécs–Pozsony.

Mészöly Miklós (1999): *Párbeszédkísérlet. A kérdező: Szigeti László*. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.

Mészöly Miklós (2003): *Egy jövőndő nemzet tudat felé*. In: uő: *A negyedik út*. Életünk – Faludi Ferenc Alapítvány.

Mészöly Miklós (2007): *Műhelynaplók*. Kalligram Kiadó, Pozsony.

Thomka Beáta (2007): *Prózai archívum. Szövegközi műveletek*. Kijarat Kiadó, Budapest.

A Gondolat Kiadó könyveiből